

І. М. Сопілко,
доктор юридичних наук, професор
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9594-9280>

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЗДОРОВ'Я ОСОБИ: ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Пріоритетним завданням нашої держави є охорона життя та здоров'я особи, що зазначено в положеннях Конституції України (ст. 3). Останнім часом здійснюються активні кроки України на шляху до євроінтеграції, тому вживаються відповідні заходи щодо забезпечення охорони природних прав людини – життя та здоров'я. З метою ефективного вирішення зазначених завдань, держава здійснює захист та убезпечує суспільство від протиправних посягань на життя та здоров'я особи. Основоволожним у цьому плані є ефективна розробка засобів, які мають на меті охорону цих благ, та результативний комплекс заходів, спрямованих на їх системну протидію. Одне з центральних місць займають юридичні норми, які складають розділ II Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК України) – кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи.

В Україні комплексне дослідження теоретичних та прикладних проблем кримінальних правопорушень проти здоров'я особи, які б ґрунтувались на чинному законодавстві, здійснено у монографії Катерини Катеринчук «Злочини проти здоров'я особи: проблеми кримінально-правової теорії та практики»¹ (2018 рік). Предметом аналізу були окремі кримінальні правопорушення проти здоров'я особи (ст.ст. 121-128, 130, 133 КК України).

В роботі авторкою висвітлено систему органів охорони здоров'я в Україні; визначено чинники соціальної обумовленості кримінальної відповідальності кримінальних правопорушень проти здоров'я особи; проаналізовано розвиток вітчизняного законодавства про кримінальну відповідальність за кримінальні правопорушення проти здоров'я особи, а також здійснено їх порівняльно-правовий аналіз у межах КК України та кримінального законодавства зарубіжних держав. Також у першому розділі монографії «Теоретико-методологічні та прикладні засади дослідження кримінально-правової охорони здоров'я особи» сформульовано авторське визначення «здоров'я особи» та обґрунтовано доцільність визнання здоров'я особи як самостійного об'єкта кримінально-правової охорони.

В другому розділі монографії «Об'єктивні ознаки складів злочинів проти здоров'я особи» проаналізовано актуальні питання особливостей об'єкта складів кримінальних правопорушень проти здоров'я особи та встановлено юридично значущі об'єктивні ознаки, властиві кримінально протиправним посяганням на здоров'я особи. В роботі Катерини Катеринчук вперше констатовано, що шляхом бездіяльності тілесні ушкодження (ст.ст. 121, 122, 125 КК України) можуть бути вчинені не як самостійне кримінальне правопорушення, а як наслідок інших кримінальних правопорушень. Автором надано визначення «шкода здоров'ю», «страждання» та їх кримінально-правове значення. Також доведено, що теорія кримінального права в частині кримінальних правопорушень проти здоров'я особи тісно пов'язана із судовою медициною, і має особливості: 1) допомагає під час встановлення особливостей однієї з ознак тяжкого тілесного ушкодження – втрата одного з парних органів (з думкою автора погодилися 72% опитаних судово-медичних експертів); 2) унеможливорює нормативне розміщення однієї з ознак тяжкого тілесного ушкодження – «втрата професійної працездатності»; 3) сприяє заміні термінології «втрата загальної працездатності» на «пониження загальної працездатності» та «психічне захворювання», «душевна хвороба», «психічна хвороба» на «психічний розлад»;

¹ Катеринчук К.В. Злочини проти здоров'я особи: проблеми кримінально-правової теорії та практики: монографія. Київ: ФОП Маслаков, 2018. 408 с.

4) установлює необхідність законодавчого визначення «меж обличчя» та надання судово-медичним експертам права визначати не лише невинність ушкодження обличчя, але і його знівечення – встановлювати міру спотворення обличчя і кінцевий ступінь тяжкості тілесного ушкодження, у випадках явного безсумнівного післятравматичного знівечення обличчя; 5) доводить, що на практиці виникають ускладнення в розумінні суспільно небезпечних наслідків кримінальних правопорушень проти здоров'я особи (фізичний біль, сильний фізичний біль, фізичні страждання, моральні страждання), на підставі чого запропоновано в ст.ст. 126, 127 КК України виключити термінологію «фізичний біль».

Установлено, що на практиці «суб'єкти» (судово-медичні експерти, працівники правоохоронних органів) по-різному визначають причинний зв'язок у кримінальних правопорушеннях проти здоров'я особи: судово-медичні експерти – між ушкодженням і смертю особи, а працівники правоохоронних органів – між діянням та наслідками, що настали.

У розділі 3 «Суб'єктивні ознаки складів злочинів проти здоров'я особи» приділено увагу дослідженню ознак суб'єкта складів кримінальних правопорушень проти здоров'я особи. Висвітлено питання кримінальної відповідальності за спричинення шкоди здоров'ю під час спортивних змагань. Розкрито основні проблеми суб'єктивної сторони кримінально протиправних посягань на здоров'я особи та підкреслено особливу значущість правильної оцінки суб'єктивних ознак складу кримінальних правопорушень.

«Особливості кваліфікації та покарання за злочини проти здоров'я особи» (розділ 4) встановлені обтяжуючі ознаки складів кримінальних правопорушень проти здоров'я особи, які у теорії кримінального права викликають дискусії щодо певної термінології (погроза, примус, залякування, насильство). Звертається увага Катериною Катеринчук на неповноту формулювання кваліфікуючої ознаки (ч. 2 ст.ст. 121, 122, 126, 127 КК України) – з мотивів расової, національної та релігійної нетерпимості. Запропоновано розширити можливі мотиви вчинення кримінальних правопорушень проти здоров'я особи на «мотиви расової, національної, релігійної, політичної, етнічної нетерпимості або нетерпимості, зумовленої майновим станом, місцем (регіоном) проживання або мовою спілкування».

Обґрунтована необхідність дослідження всіх юридичних ознак кримінальних правопорушень проти здоров'я особи, що передбачені розділом II Особливої частини КК України для повної, точної, об'єктивної і правильної кваліфікації. Критеріями розмежування слугують суб'єктивні та об'єктивні ознаки, які в сукупності становлять склад кримінальних правопорушень.

Автором наголошується, що під час призначення покарання за кримінальні правопорушення проти здоров'я особи простежується тенденція, що в альтернативних санкціях, суди мало застосовували такий вид покарання, як виправні роботи. У контексті дослідження покарань за кримінальні правопорушення, що посягають на здоров'я особи, подана аргументація щодо недоцільності віднесення будь-яких із цих кримінальних правопорушень до категорії кримінальних проступків. Доведена необхідність у санкціях статей 123, 124 та 128 КК України передбачити такий вид покарання, як штраф.

Отже, в монографії Катерини Катеринчук «Злочини проти здоров'я особи: проблеми кримінально-правової теорії та практики» сформульовані рекомендації щодо вдосконалення нормативно-правових актів та розроблені пропозиції по внесенню змін до КК України і практики його застосування.